

"מכאן ואילך": מגיני השפה העברית בברלין

כתב העת הברלינאי קורא תיגר על הממסד הישראלי ומשתוקק לשוב להיסטוריה של "תפוצות", רק העברית שלו היא ישראלית לגמרי, עם יוצא מן הכלל אחד

יצחק לאור 05.01.2017 00:10

מכאן ואילך, מאסף לעברית עולמית, עורך טל חבר-חיבובסקי, ברלין-פאריס, 2016, 172 עמודים

כתב העת העברי המצוין "מכאן ואילך", בעריכת טל חבר-חיבובסקי, ראה אור בברלין. בולטת בו הפיכת ההגירה — שעיקרה, כמו כל הגירה, טעמים חומריים — לתיגר אידיאולוגי נגד הממסד הישראלי. אהדתי נתונה לו משום שלא ברור היכן ישמרו על התרבות העברית, בארץ או במקומות אחרים, כמו למשל כתב העת הזה ששימור התרבות העברית בו ער בעצמותיו.

המניפסט הפותח מנוסח בחריפות ביד העורך והוא מנופף בְּעֵיקָר: "מה שיוגדר בהמשך (החוברת) בתור 'דיאספורה' ו'דיאספורי'; לא 'גלות' אלא 'תפוצות'."

לברור מושג התפוצות בדת היהודית נדרש דניאל בויארין מברקלי במסה המרתקת ביותר בחוברת. הוא מפרש סיפור שהופיע לראשונה ב"ספר הקבלה" המיוחס לראב"ד (ר' אברהם אבן דוד, המחצית השנייה של המאה ה-12, פרובאנס). הסיפור מנסה לצייר את מה שאירע אחרי נפילת המרכז היהודי בבבל יותר ממאה שנים קודם לכן. היה זה המרכז היהודי החשוב והממושך ביותר, עד נפילתו אחרי למעלה מחמש מאות שנים של פעילות תרבותית רצופה.

בסיפור מפליגים על ספינה לקצווי ארץ ארבעה יהודים. שלושה מצוינים בשמם ומקום פעילותם המיועד — פרובאנס, חצי האי האיברי והמגרב. הרביעי נוסף כנראה לסיפור מאוחר יותר, שמו אינו נזכר וגם לא ארץ היעד שלו. בויארין מניח כי הוא נוסע לאשכנז, שיהדותה הפציעה — איש אינו יודע מנין ואיך — בסביבות המאה ה-11. אומר בויארין: "הסיפור מציע תיאוריה של דיאספורה הנבדלת מאוד מאלו שאנו רגילים בהן". הוא מציע את הרכיבים להמשגת הדיאספורה: 1. העדר מרכז. 2. טראומה או דיכוי אינם הכרחיים. 3. דיאספורה גוררת דיאספורה. המרכז כבר אינו בתוקף. הספר הוא המרכז החדש של היהודים, כלומר הגמרא. 4. הדיאספורה מובנית כפרקטיקה של יצירה תרבותית בקרב קהילות יהודיות קיימות ומשגשגות. כאמור, בלי מרכז, אלא ספר. ואולם, מה משותף לדיאספורות בעידן שבו "הספר", או ליתר דיוק הגמרא, כבר אינו מרכז? אפשרות אחת היא חזרה אל הגמרא. היא לא נראית לי ריאליית.

חבר-חיבובסקי טוען שהעברית תהיה המרכז, אבל לא דווקא העברית כמו שהציונות בראה: "מיתוס תחיית העברית כולל בתוכו ממילא את הנחת היסוד שהעברית היתה שפה מתה, וככה, גם אם אינו שולל את חייה בהווה, הריהו שולל את עולמיותה".

בהמשך מבקש אלעד לפידות לשים את העברית הישראלית במקומה, ובא חשבון היסטורי עם הרדוקציה שהעבירה לישראלים. מבחינתו הוּמְתָה העברית הרבנית, עברית דיאספורית מובהקת, בידי ליאופולד צונץ, מייסד חוכמת ישראל. "מהלכו ההיסטורי היה הגדרת התחום התלמודי או הרבני כספרות... לשון התלמוד היא ספרות שנכתבה בשפת העברים, בעברית, ולכן מהווה חלק מ'הספרות העברית'. הואיל ומאז גלות בבל אין יותר עברים דוברי עברית, העברית היא לשונו המתה של עם מת. לשון התלמוד היא היא... קיומה המת של הלשון". המומנט הבא הוא "ההחייאה" של אליעזר בן יהודה, ובסוף התהליך — אנחנו, כמובן, כביטוי של רדוקציה. על המאמר של לפידות נחה רוחו של

עודד שכטר, שהציג ללפידות במאמר מבריק בן 12 שנים את החיבור של האדמו"ר מסאטמר, בו קרא תיגר האדמו"ר והפילוסוף על זיהוי העברית עם "לשון הקודש".

אנחנו שבים לשאלת המרכז המשותף ל"דיאספורות". מהו המרכז? הכל, בכתב העת הזה, כותבים בעברית ישראלית. אין להם מרכז אחר. אין עברית אחרת לכתיבה, לבטח לא בכתב העת הזה. מרכזה של העברית הוא בינתיים ישראל. גם הכותבים קשורים לארץ בשום אופן (למשל, בוירון) מתורגמים לעברית "שלנו" ולא לשום עברית "דיאספורית" כחלק מסיפור ההצלחה (החלקי, הזמני) של "תחיית הלשון", כלומר הפיכתה למה שהיא כיום.

אגב, ה"אין" הזה של תוכן "דיאספורי" מזדקר דווקא על רקע ההצהרות, ולכן נזקק העורך והרוח החיה של החוברת לפטישיזם, עניינו תמיד בכיסוי, בהכחשה, על "אין". הוא בא לידי ביטוי בעיצוב המיופייף והמיושן, המשך לכתב העת שבעקבותיו הולך הכרך הזה. הגופנים שבחר אי אז שמעון ראדוביץ', העורך של "העברית העולמית" משנת 1931, בולטים ביופיים המוגזם. גם מנהגים שעברו מן העולם (פרסום שמו של מחבר המאמר בסופו ולא בתחילתו) הם חלק מהפטישיזציה של כתב העת, גם הערות השוליים הזעירות, הציטוטים הצרים בגוף המאמרים המקשים על הקריאה. כל אלה הם פטיש של עיצוב המכסה על אין גדול: אין תוכן חילוני לדיאספוריות האידיאולוגית.

היוצא מן הכלל היחיד הוא התרגום לעברית אשכנזית של "פוגת מוות" מאת פאול צלאן; ואם בשביל התרגום הזה צריך היה להמציא את כתב העת — דיינו. על התרגום חתום "רימו למס" (תעתיק אשכנזי ל"רְמָה לְמֵת" הלקוח ממסכת שבת: "קשה רימה למת כמחט בבשר החי"). התרגום יפהפה וצריך לקוראו בהברה אשכנזית: "חֶלֶב שְׁחֹר מְשַׁחַר גּוֹמְעִים לוֹ עֶרְבִית / גּוֹמְעִים לוֹ מְנַחָה גּוֹמְעִים לוֹ לַיִל / גּוֹמְעִים וְגּוֹמְעִים / אֲנֹכִי כּוֹרֵם בְּאֵיִר קֶבֶר שֵׁם שׁוֹכְבִים לֹא בְּדַחֵק / אָדָם דָּר בְּבֵית מְשַׁחֵק בְּנַחְשִׁים הוּא כּוֹתֵב / בֵּין עֶרְבִים כּוֹתֵב לְגֶרְמָנִיָּה / שְׁעָרָה הַזֶּהָב מְרַגְרֵטָה / הוּא כּוֹתֵב זֹאת לַחוּץ מִן הַבַּיִת מְגִיחַ וּבּוֹרְקִים הַזִּיקִין / הֵכָא שׁוֹרֵק לְכָלְבִּיו / הֵתָם שׁוֹרֵק לַיהוּדִיו קֶבֶר בְּאֶרֶץ לַחֲפֹר יֵשׁ / מְצַנְנוּ שְׁחָקוּ בְּמַחֲלוֹל וּמֵיֵד [...] / חָקוּ הַעַמִּיקוּ בְּמַלְכוּת־אֶרֶץ אֲתָם הוּא קוֹרָא אֲתָם זֹלְתְּכֶם זְמַרוּ שְׁחָקוּ / לַבְרָזֵל בְּאֲבָנֵי יָד שׁוֹלַח מְצַלֵּף עֵינָיו הֵן כְּחֻלוֹת".

לקראת סוף הפוגה פותר המתרגם את השורה הידועה, "Der Tod ist ein Meister aus Deutschland", בצורה הפשוטה ביותר (למי שהעברית בשבילו כוללת את הארמית לבלי הפרד): "הַמָּוֶת הוּא מֵר מְרַגְמָנִיָּה". אני בטוח שיימצאו מקטרגים לפתרון הזה, אבל המתרגם, שאינו אלא עודד שכטר שאותו הזכרתי קודם, הוא הנציג היחיד של מי ששולט בעברית רבנית עד כדי כתיבה. ובעצם מה עשה בתרגומו? נצמד לעברית שלפני "תחיית הלשון", ובכך יופיו.

הגיליון כולל פרק מספרו החשוב של עפרי אילני "החיפוש אחר העם העברי" (תנ"ך ונאורות בגרמניה). הנה לכם מקצת מן האבסורד התרבותי שלנו, שעל חורבותיו קם כתב העת הזה. ספרו של אילני התפרסם, ר"ל, בינתיים רק בעברית. סיכוייו של המחבר המבריק הזה, האינטלקטואל הבולט בדור של בני הארבעים, להתקדם באקדמיה בזכות ספר זה קטנים מאוד, קטנים מסיכוייהם של מי שמפרסמים מאמרים באנגלית על חיינו הישראליים מתוך התכוונות אמיתית למערכות כתבי העת האמריקאיות. לא צריך הרבה כדי להבין את נזקי השפה, את הזנחת המחקר על כל מה ש"השופטים" האמריקאים אינם מתעניינים בו, כדי לדעת שהניאוקפיטליזם הישראלי הוא אחד האויבים הגדולים של העברית, וסוכניו הם גם אנשי האקדמיה. וזו חוגגת. ואילו צעירי "מכאן ואילך" מגוננים בברלין על העברית. עוד יש כאן מאמרים של דוד נתן מאירס ומירה בלברג, סיפורים של צבי בן-דוד בנית, שרון הורודי, בוריס גרוס ואיזולדה קורץ, ושירים של יער חבר, אדמיאל קוסמן, סמי שלום שטרית וז'יל רוזייה, כולם בעברית ישראלית מאוד.